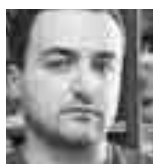

Μια σειρά ζυγισμένων άρθρων γύρω από την έκφραση της εθνοτικής ταυτότητας

ΤΗ ΣΤΙΓΜΗ ΠΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΜΕΛΑΝΙ ΑΧΝΙΖΕΙ ΑΚΟΜΑ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗ «ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΙ, ΠΟΥ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ, ΘΕΤΕΙ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΕ ΝΕΑ ΒΑΣΗ, ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙ, ΠΩΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΥΣ ΕΞΕΦΡΑΣΕ Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ» ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ.

Γράφει ο Δημήτρης Παπανικολάου

Το βιβλίο αυτό αρχίζει με το γνωστό παράθεμα από την Ιστορία του Ηροδότου, όπου οι Αθηναίοι του 5ου π.Χ. αιώνα στέλνουν αγγελιαφόρους στη Σπάρτη για να εξηγήσουν ότι δεν θα μπορούσαν ποτέ να συμμαχήσουν με τους Πέρσες, γιατί έτσι θα πρόδιδαν «το Ελληνικόν», την κοινότητα των Ελλήνων, την οποία ορίζουν ως κοινότητα αίματος, γλώσσας, θρησκείας, συνηθειών και εθίμων («ομαιμονομόγλωσσον· κοινά θεών ιδρύματα και θυσιάομότροπα ήθεα»). Και τελειώνει με τη Δέσποινα από το Νιούμπουργκ της Νέας Υόρκης, κόρη Ελλήνων μεταναστών στην Αμερική, που γυρίζει στο πατρικό της μετά την κηδεία της μητέρας της στο τέλος του 20ού μ.Χ. αιώνα. Χωρίς να το πολυσκεφτεί, αποφασίζει να κρατήσει το παλιό μπαούλο με τα ελληνικά κεντήματα της μάνας της. Τα κεντήματα τώρα πια «σημαίνουν πολλά για μένα» – και με περηφάνια τα επιδεικνύει στο σπίτι της, χωρίς ειρωνεία, μαζί με αντίγραφα αρχαιοτήτων και ευανάγνωστες εικόνες Ελλάδας.

Η σύνδεση

Αυτό που συνδέει τις δύο αυτές στιγμές δεν είναι, βεβαίως, μια συνεχής γραμμή αίματος, θρησκείας, εθίμων, ούτε καν γλώσσας (η Δέσποινα, άλλωστε, μιλά ως πρώτη γλώσσα τα αγγλικά). Αυτό που τις συνδέει είναι η προσπάθεια, και στη μία και στην άλλη περίπτωση, να περιγραφεί μια ευρύτερη κοινότητα, να οργανωθεί, ορισθεί και υιοθετηθεί μια «εθνοτική ταυτότητα» που ονομάζεται Ελληνική. Αυτό που συνδέει τους Αθηναίους των Περσικών Πολέμων με την Ελληνοαμερικανίδα που ανοίγει το μπαούλο όπου θεωρεί ότι περιέχεται ακόμα ζωντανή η ελληνική της ρίζα, δεν είναι ο Ελληνισμός, αλλά οι Ελληνισμοί. Οι διαφορετικές, πολλαπλές, ασυνεχείς και επιτελεστικές προσπάθειες ταύτισης με την κατηγορία «Ελληνικός».

Ο τόμος *Ελληνισμοί: Κουλτούρα, ταυτότητα και εθνοτική ταυτότητα από την αρχαιότητα μέχρι τη νεωτερικότητα*, που εκδόθηκε πρόσφατα στα αγγλικά, είναι καταδικασμένος να αντιμετωπιστεί εξαρχής με δυσπιστία από πολλούς. Ο μέσος Άδωνις Γεωργιάδης θα χαρεί μεν για το εύρος της θεματικής των άρθρων, από τον Όμηρο στη σταυροβελονιά, θα θεωρήσει όμως ύποπτο αυτόν τον πληθυντικό: «Ελληνισμοί». Για την εθνοσυνετική αρχαιορρητορία ο Ελληνισμός είναι ένας και αδιαίρετος. Από την άλλη, ο μέσος προοδευτικός αναγνώστης είναι δύσκολο σήμερα να δεχθεί οπιοδήποτε προσέγγιση που αντιμετωπίζει την ιδέα του Ελληνισμού σε μακρά ιστορική διάρκεια, ακριβώς γιατί την υποπεύεται ως εθνικιστική.

Κι όμως, και οι μεν και οι δε, και κυρίως η πλειοψηφία των αναγνωστών που αιωρείται ανά-

Ελληνισμός στον Πληθυντικό

ΑΠΕ / ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Πολύ συχνά, ιδίως στην Αμερική, οι νέες γενιές ελληνικής καταγωγής συγχέουν την Αρχαία με τη Νεώτερη Ελλάδα. Το ίδιο, βεβαίως, μπορεί να συμβεί και με το κοινό εντός Ελλάδας. Στην πάνω φωτογραφία, Ελληνοαμερικανοί στην παρέλαση για την 25η Μαρτίου στη Νέα Υόρκη. Κάτω, Έλληνας οπαδός της Εθνικής στο περσινό Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα ποδοσφαίρου

Κληρονομιά που μπαλώνεται

Σεβόμαστε το παρελθόν όχι όταν το βλέπουμε ως ενιαίο και μονοκόμματο, αλλά όταν μπορούμε να αφουγκραστούμε τις διαφορετικές απόψεις και χρήσεις που οι άνθρωποι πριν από εμάς είχαν γι' αυτό που θεωρούσαν «κληρονομιά τους». Όπως γράφει και η Άρτεμις Λεοντή στο κείμενο για τη χειροτεχνία των Ελληνοαμερικανίδων που κλείνει τον τόμο: «Μια κληρονομιά μπορεί να είναι σκιασμένη, καεστραμμένη και εγκαταλελειμμένη, μπορεί να μοιάζει έτοιμη να εξαφανιστεί, και μετά ξαφνικά να μεταποιείται και να μπαλώνεται, να μεταμορφώνεται από "παλιόπραμα" σε κάτι που οι άνθρωποι είναι έτοιμοι να επανεκτιμήσουν και να αγκαλιάσουν ξανά, ή σε κάτι που μπορεί να παίρνει αξία τη μια στιγμή, και μετά ξαφνικά να γίνεται το αντικείμενο παιχνιδιού και ειρωνείας».

μεσά τους, θα μπορούσαν να αλλάξουν λίγο την οπτική τους διαβάζοντας αυτόν τον συλλογικό τόμο, που ελπίζω σύντομα να μεταφραστεί. Η Κατερίνα Ζαχαρία, που διδάσκει Αρχαία και Νέα Ελληνικά στο κολλέγιο Loyola Marymount του Λος Άντζελες, κατ'άφευρα να συγκεντρώσει μια σειρά πολύ συγκροτημένων, πολύ ήρεμων και ζυγισμένων άρθρων γύρω από την έκφραση της ελληνικής εθνοτικής ταυτότητας σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές, γεωγραφικά μήκη και πλάτη, από την αρχαιότητα ως σήμερα. Επιμένω στον όρο «εθνοτικός» (ethnic) και «εθνοτική ταυτότητα» (ethnicity), ακριβώς γιατί αυτές είναι οι αναλυτικές κατηγορίες που κάνουν δυνατό έναν τέτοιο διάλογο.

Ρευστή ταυτότητα

Δεδομένου ότι η ανθρώπινη ταυτότητα είναι ανά πάσα στιγμή ρευστή και εξελισσόμενη και σε κάθε περίπτωση πεπονημένη, το ερώτημα που θέτει η Ζαχαρία στους συνεργάτες του τόμου είναι απλό: Τι (και ποιους) ακριβώς εκφράζει η ελληνική εθνοτική ταυτότητα σε διαφορετικές στιγμές της Ιστορίας; Τα άρθρα των σημαντικών ερευνητών ανακεφαλαιώνουν μια μεγάλη βιβλιογραφία για κάθε περίοδο. Αναλύονται έτσι η ελληνική ταυτότητα στην Αρχαϊκή, την Κλασική (Hornblower), την Ελληνοιστική (Burstein), τη Ρωμαϊκή περίοδο (Mellor) και την περίοδο του Βυζαντίου (Rapp). Η κλασική Παιδεία ως ρεύμα που διαμορφώνει την πορεία του ευρωπαϊκού εθνικισμού (Most) και του ελληνικού

Διαφωτισμού (Augustinos). Η ιδεολογική χρήση του Ελληνισμού από τη νεώτερη εθνική ελληνική ιστορία, τη θρησκεία, την παιδεία, την εθνική πολιτική (Λιάκος, Λιβάνιος, Mackridge). Τα τελευταία κεφάλαια αναλύουν πτυχές της σύγχρονης ελληνικής ταυτότητας και των χρήσεων του παρελθόντος, τόσο εντός της Ελλάδας (Stewart, Ζαχαρία, Mackridge) όσο και στη διασπορά (Αναγνώστου, Λεοντή). Οι πολλαπλές εκδοχές Ελληνισμών που αναδύονται από αυτές τις αναλύσεις είναι η καλύτερη απάντηση στην εθνοσυνετική άποψη περί ενιαίου Ελληνικού Παρελθόντος που προβάλλεται σήμερα συχνά στην Ελλάδα (το τελευταίο, δυστυχώς, η επιμελήτρια του τόμου φαίνεται και λίγο ανέτοιμη να το κατανοήσει – εδώ και το μόνο πρόβλημα του βιβλίου).

Ο Δημήτρης Παπανικολάου είναι λέκτορας Νεοελληνικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης.

ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Υπάρχει μια σημαντική διαφορά μεταξύ εθνικής (nationality) και εθνοτικής ταυτότητας (ethnicity), που οι θερμοκέφαλοι αδυνατούν εξ ορισμού να κατανοήσουν. Σχηματικά: Το έθνος (nation) είναι μια φανταστική κοινότητα που συνδέει αποκλειστικά τα μέλη της με κοινή καταγωγή, συγκροτημένα χαρακτηριστικά, κρατική οντότητα, γεωγραφική θέση, ιστορικό παρελθόν και ιστορική αποστολή· ως τέτοιο είναι μοντέρνα εφεύρεση. Αντίθετα η εθνοτικότητα και η εθνοτικότητα ορίζουν τις χαλαρότερες συνδέσεις που επιτρέπουν στα μέλη μιας ευρύτερης ομάδας να ταυτίζονται με τα άλλα μέλη, θεωρώντας ότι μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, κουλτούρα και κληρονομιά. Μπορούμε να μιλήσουμε για εθνοτικές ταυτότητες λίγο πολύ σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες για τις οποίες έχουμε γραπτές πληροφορίες. Έτσι λοιπόν μπορεί να υπάρχουν άνθρωποι που ονομάζουν τους εαυτούς τους Έλληνες σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές· αυτό όμως δεν σημαίνει ότι εννοούν το ίδιο με αυτό που εννοούν όσοι ονομάζουν τους εαυτούς τους Έλληνες μετά τη διαμόρφωση του ελληνικού κράτους. Η δυσκολία που έχουμε να ξεχωρίσουμε εθνοτική από εθνική ταυτότητα προκύπτει και από το γεγονός ότι η εθνική ιστοριογραφία είχε παλιότερα ως ρόλο την εξομοίωση τους· στόχος της ήταν να δημιουργήσει ένα «εθνικό παρελθόν», ουσιαστικά προβάλλοντας την ιδέα του «εθνικού» σε ό,τι επέλεγε ως κυρίαρχη εθνοτική κληρονομιά.

AP PHOTO / FRANK AUGSTEIN

